

УДК 330.4

DOI: <https://doi.org/10.32840/2522-4263/2020-3-21>**Рудаченко О.О.***кандидат економічних наук, старший викладач
кафедри підприємництва та бізнес-адміністрування
Харківського національного університету міського господарства
імені О.М. Бекетова***Єсіна В.О.***кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки
Харківського національного університету міського господарства
імені О.М. Бекетова***Rudachenko Olga***PhD in Economics, Senior Lecturer of Enterprise Economics,
Business Administration and Regional Department
O.M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv***Yesina Valeriya***PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of Economics Department
O.M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv*

МЕТОДИ ОЦІНКИ ПОТЕНЦІАЛУ ЕКОНОМІЧНИХ СУБ'ЄКТІВ У СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ КРАЇНИ

ESTIMATION METHODS OF ECONOMIC ENTITIES POTENTIAL IN THE SYSTEM OF SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT OF THE COUNTRY

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуто основні методи оцінки потенціалу економічних суб'єктів. Доведено, що розрахунок саме потенціалу економічних суб'єктів є головним показником, що визначає можливості системи, її узагальнений запас продуктивних сил. Розрахунок потенціалу економічних суб'єктів є домінуючим серед досліджень, оскільки він традиційно використовується в державному регулюванні для вирішення багатьох завдань, пов'язаних із моніторингом та прогнозуванням соціально-економічного розвитку, розрахунком показників економічної діяльності суб'єктів на різних рівнях. Проте в сучасних умовах реформування економіки України потенціал не задовольняє поточним завданням і вимагає нового наукового відкриття. Доведено відсутність у вітчизняній економічній науці єдиного підходу до вибору критеріїв оцінки потенціалу економічних суб'єктів: кожен із дослідників виділяє свої групи критеріїв, які інколи можуть взаємодоповнювати одна одну. Досліджено, що від базового критерію оцінки серед існуючих концепцій можна виділити ресурсну, порівняльну та результатну, при цьому серед методів оцінювання варто виокремити експертний, бальний, метод аналогій, факторний аналіз, методи математичного програмування.

Ключові слова: потенціал економічних суб'єктів, інтегральний метод, оцінка, методи оцінювання, критерії.

АННОТАЦИЯ

В статье рассмотрены основные методы оценки потенциала экономических субъектов. Доказано, что расчет именно потенциала экономических субъектов является главным показателем, определяющим возможности системы, ее обобщенный запас производительных сил. Расчет потенциала экономических субъектов является доминирующим среди исследований, поскольку он традиционно используется в государственном регулировании для решения многих задач, связанных с мониторингом и прогнозированием социально-экономического развития, расчетом показателей экономической деятельности субъектов на разных уровнях. Однако в современных условиях реформирования экономики Украины потенциал не удовлетворяет текущим задачам и требует нового научного открытия. Доказано отсутствие в отечественной экономической

науке единого подхода к выбору критериев оценки потенциала экономических субъектов: каждый из исследователей выделяет свои группы критериев, которые иногда могут взаимодополнять друг друга. Определено, что от базового критерия оценки среди существующих концепций можно выделить ресурсную, сравнительную и исходную, при этом среди методов оценки можно выделить экспертный, бальный, метод аналогий, факторный анализ, методы математического программирования.

Ключевые слова: потенциал экономических субъектов, интегральный метод, оценка, методы оценки, критерии.

ANNOTATION

The main methods of estimation the economic entities potential are considered in the article. It is proved that the estimation of the economic entities potential is the main indicator that determines the capabilities of the system, its generalized stock of productive forces. Estimation of the economic entities potential is dominant among other potentials, as it is traditionally used in government regulation to solve many problems related to monitoring and forecasting of socio-economic development, calculation of economic performance of entities at different levels. However, in the current conditions of reforming Ukraine's economy, the potential does not meet the current challenges and requires a new scientific discovery. The economic entities potential is a complex, multifaceted, multilevel category, in connection with which the patterns of its functioning (formation, use and development) can be revealed only on the basis of a comprehensive systematic study. It is worth noting that the economic entities potential means the potential of enterprises, the region and the country. There are many estimation methods of the economic entities potential, which are based on a variety of mathematical, graphical and analytical models, matrix, logical and linguistic methods etc. However, the lack of a unified approach to the choice of criteria for estimation methods of the potential has been proven in domestic economics: each of the researchers identifies its own groups of criteria, which sometimes complement each other. The article also investigates that from the basic evaluation criterion among the existing concepts can be identified resource, comparative and result, while among the evaluation methods should be distinguished: expert, point, method of analogies, factor analysis, methods of mathematical

programming. Thus, the main estimation methods of the economic entities potential allow the authors to argue that to date, there is no single methodology that would give clear calculations and the ability to interpret the results of the determination. The most popular method is the integrated estimation, which is based on the use of both quantitative and qualitative indicators, as well as reducing the subjectivity in the choice of weights in the process of convolution of the components of the indicator.

Key words: economic entities potential, integrated method, evaluation, estimation methods, criteria.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Упровадження ринкової системи господарювання в Україні призвело до суттєвих змін у системі соціально-економічного розвитку країни.

Динаміка макроекономічних показників (що відображають розвиток як національної економіки у цілому, так і окремих галузей) свідчить про низьку поточну ефективність функціонування економічних суб'єктів у розрізі напрямів економічної діяльності, що, своєю чергою, зумовлює необхідність наукового обґрунтування розроблення та впровадження теоретико-методологічних рекомендацій щодо забезпечення інноваційного розвитку держави. Одним із дієвих способів практичної реалізації цього завдання є обґрунтування методів кількісної оцінки величини потенціалу в розрізі напрямів економічної діяльності.

Уважається, що розрахунок саме потенціалу економічних суб'єктів є головним показником, що визначає можливості системи, її узагальнений запас продуктивних сил. Розрахунок потенціалу економічних суб'єктів є домінуючим показником досліджень, традиційно використовується в державному регулюванні для вирішення багатьох завдань, пов'язаних із моніторингом та прогнозуванням соціально-економічного розвитку, розрахунком показників економічної діяльності суб'єктів на різних рівнях. Проте в сучасних умовах реформування економіки України потенціал не задовольняє поточним завданням і вимагає нового наукового відкриття.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спираються автори. Оцінкою складників потенціалу, критеріїв вибору оцінки та пошуком основних підходів займалася велика кількість учених, як зарубіжних, так і вітчизняних: І.Ш. Дзахмишева [2], П.О. Зав'ялов [5], В.А. Павлова [8], В.А. Сідун, Ю.В. Пономарьова [10], І.П. Чепурний [12] та ін.

Однак аналіз досліджень підтверджує відсутність у вітчизняній економічній науці єдиного підходу до вибору критеріїв оцінки потенціалу економічних суб'єктів: кожен із дослідників виділяє свої групи критеріїв, які інколи можуть взаємодоповнювати одна одну, що й зумовило актуальність дослідження.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті – розглянути основні методи

оцінки потенціалу економічних суб'єктів у системі соціально-економічного розвитку країни.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Потенціал економічних суб'єктів підприємства є складною, багатогранною, багаторівневою категорією, у зв'язку з чим закономірності його функціонування можуть бути розкриті лише на основі комплексного системного дослідження. Варто зазначити, що під потенціалом економічних суб'єктів мається на увазі потенціал підприємств, регіону та країни. Багатогранність розуміння поняття «потенціал» пояснюється різноманіттям об'єктів, до яких воно застосовується. Основною особливістю поєднання різних потенціалів є синергія спроможності, яка повинна спрямовуватися на досягнення заздалегідь визначених цілей [4; 13].

Об'єктивні складники потенціалу економічних суб'єктів пов'язують із матеріальним, речовинним та особовим видами потенціалу. Вони споживаються і відтворюються у різних формах у процесі свого функціонування. До них належать: інноваційний потенціал, виробничий потенціал, фінансовий потенціал, економічний потенціал та потенціал відтворення [1].

Суб'єктивні складники потенціалу економічних суб'єктів пов'язують із суспільною формою їх прояву. До них належать: науково-технічний потенціал, управлінський потенціал, потенціал організаційної структури управління, маркетинговий потенціал [1].

Розглянемо основні складники потенціалу, які представлено на рис. 1. В економічній теорії виділяють об'єктивні та суб'єктивні складники потенціалу економічних суб'єктів.

Так, на думку [7; 14], у потенціалі економічних суб'єктів виокремлюють економічний, виробничий, кадровий, інноваційний, інтелектуальний, науково-технічний та інші потенціали. Це ще раз підтверджує те, що економічні суб'єкти є складною соціально-економічною системою, яка має безліч потенційних можливостей.

Серед перелічених вище потенціалів економічних суб'єктів великого значення набуває саме економічний потенціал, який перебуває у процесі відтворення через призму таких його елементів, як трудові та природні ресурси, капітал та інформація. Ресурси є головним складником потенціалу, за допомогою яких реалізуються можливості. В економічному потенціалі поєднуються фінансові, кадрові, науково-технічні, виробничі та інформаційні ресурси.

Економічний потенціал – це сукупність наявних та придатних до мобілізації основних джерел, засобів конкретної країни, елементів потенціалу цілісної економічної системи, що використовуються і можуть бути використані для економічного зростання й соціально-економічного прогресу [6; 9].

Розглянемо класифікацію методів оцінки потенціалу (табл. 1).

В основу більшості методів оцінювання потенціалу економічних суб'єктів, покладено різ-

Рис. 1. Основні складники потенціалу економічних суб'єктів

номанітні математичні, графічно-аналітичні моделі, матричні, логічні та лінгвістичні методи.

Для комплексної діагностики розвитку економічних суб'єктів передбачено метод багатовимірного порівняльного аналізу, який передбачає вивчення будь-якого економічного суб'єкта на основі сукупності (комплексу) вихідних індикаторів, представлених у вигляді матриці вихідних даних (a_{ij}). При цьому з усіх значень індикаторів вибираються найкращі, у результаті чого формується гіпотетичний суб'єкт-еталон із матрицею оптимальних (найкращих) параметрів ($\max a_{ij}$). Потім показники по інших економічних суб'єктах (a_{ij}) діляться на відповідні значення цих показників для суб'єкта-еталона ($\max a_{ij}$), у результаті чого виходить матриця стандартизованих коефіцієнтів (x_{ij}):

$$X_{ij} = a_{ij} / \max a_{ij} \quad (1)$$

Отримані коефіцієнти зводяться в квадрат і множаться на вагові коефіцієнти K_i , що визначаються експертним шляхом. За кожним суб'єктом результати складаються, зі знайденої суми витягується квадратний корінь, у результаті чого виходить рейтингова оцінка економічних суб'єктів (R_i):

$$R_i = \sqrt{K_1 x_{1j}^2 + K_2 x_{2j}^2 + \dots + K_n x_{nj}^2} \quad (2)$$

Рейтингові оцінки ранжуються, у результаті чого визначається місце економічного суб'єкта за рівнем розвитку серед інших економічних суб'єктів.

Переваги розглянутої методики оцінки потенціалу економічних суб'єктів полягають у збалансованій системі індикаторів і формуванні основи для багатовимірного порівняльного аналізу. Це дає змогу виробляти уточнені рейтингові оцінки потенціалу економічних суб'єктів. До недоліків слід віднести неможливість оцінок потенціалу в натуральному і вартісному вимірах.

У роботі [14] проведено оцінку складників потенціалу економічних суб'єктів: кадрового, виробничого, інноваційного та організаційно-управлінського. Для оцінки потенціалу економічних суб'єктів у роботі використовується метод декомпозиції, що поєднує у собі метод формальної оцінки й експертної оцінки значущості.

У загальному вигляді формула розрахунку економічного показника має такий вигляд (3):

$$P = \sum_{j=1}^N P_j k_j, \quad (3)$$

Таблиця 1

Класифікація методів оцінки потенціалу [7; 13]

Класифікація	Назва
За напрямом формування інформаційної бази	Критеріальні методи
	Експертні методи
За способом відображення кінцевих результатів	Графічні методи
	Математичні методи
	Логістичні методи
За можливістю розроблення управлінських рішень	Одномоментні методи
	Стратегічні методи
За способом оцінки	Індикаторні методи
	Матричні методи

Таблиця 2

Основні методи оцінки потенціалу економічних суб'єктів

Групи методів оцінки потенціалу економічних суб'єктів					
Методи непрямой оцінки			Методи прямої оцінки		
непряма оцінка економічного потенціалу підприємства проводиться з використанням фактичних значень показників, які характеризують результати його роботи			пряма оцінка економічного потенціалу підприємства – це оцінка можливостей підприємства в майбутньому		
Методи оцінки потенціалу економічних суб'єктів та їхніх складників					
експертний	бальний	рейтинговий порівняльний аналіз	метод аналогій	факторний аналіз	методи математичного програмування

де P_j – кількісний або якісний показник використання j -го елемента економічного потенціалу економічних суб'єктів;

k_j – коефіцієнт значущості j -го компонента економічного потенціалу (визначається за допомогою експертів);

N – кількість складників економічного потенціалу економічних суб'єктів.

Сьогодні для оцінки потенціалу економічних суб'єктів найбільш часто використовується саме інтегральний метод, який ґрунтується на використанні як кількісних, так і якісних показників, а також зменшенні суб'єктивності під час вибору вагових коефіцієнтів у процесі згортки складників показника. Розраховується він за допомогою інтегрального індексу, що обчислюється на основі нормалізованих значень і вагових коефіцієнтів.

На рис. 2 наведено основні етапи розрахунку інтегральної оцінки потенціалу економічних суб'єктів.

Важливо, що особливостями інтегрального методу оцінки потенціалу економічних суб'єктів є передусім простота розрахунків, доступність інформації та можливість однозначної інтерпретації отриманих результатів. Уважається також великою перевагою інтегрального методу оцінки те, що він передбачає використання двох критеріїв, які показують ступінь задоволення потреб споживача та відображають ефективність виробництва.

Аналіз літературних праць показав, що залежно від базового критерію оцінки серед існуючих концепцій можна виділити ресурсну, порівняльну та результатну, при цьому серед методів оцінювання варто виокремити експертний, бальний, метод аналогій, факторний аналіз, методи математичного програмування. У табл. 2 представлено основні методи оцінки потенціалу економічних суб'єктів.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Таким

Рис. 2. Основні етапи розрахунку інтегральної оцінки потенціалу економічних суб'єктів

чином, розглянуті основні методи оцінки потенціалу економічних суб'єктів дають змогу стверджувати, що сьогодні не існує єдиної методики, котра б давала чіткі розрахунки та можливість інтерпретації отриманих результатів визначення. Проте найпопулярнішим методом вважається метод інтегральної оцінки, який ґрунтується на використанні як кількісних, так і якісних показників, а також зменшенні суб'єктивності під час вибору вагових коефіцієнтів у процесі згортки складників показника.

Запропоновані етапи розрахунку інтегральної оцінки потенціалу економічних суб'єктів є універсальними і можуть бути використані для оцінки потенціалу підприємств будь-якого виду господарської діяльності за видами економічних суб'єктів. Особливістю цього є комплексне використання якісного і кількісного аналізу, що дає змогу отримати достовірний результат оцінки потенціалу.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

- Белінська О.В. Сутність фінансового потенціалу підприємства. *Вісник ХНУ. Економічні науки*. 2014. № 4. С. 267–274.
- Дзахмишева И.Ш. Методика оценки конкурентоспособности услуг в розничной торговой сети. *Маркетинг в России и за рубежом*. 2004. № 3(41). С. 93–107.
- Иванов Ю.Б. Конкурентоспособность предприятия: оценка, диагностика, стратегия. Харьков : ХНЭУ, 2004. 256 с.
- Ждан О.М. Економічне обґрунтування терміна «потенціал підприємства». *Науковий вісник НЛТУ України*. 2010. Вип. 20.3. С. 139–142.
- Завьялов П.С. Маркетинг в схемах, рисунках, таблицах. Москва : ИНФРА-Москва, 2000. 496 с.
- Зеленська М.О. Підходи до формування та структуризації потенціалу підприємства. *Економічний вісник*. 2011. № 8. С. 219–224.
- Маслак О.І. Особливості оцінювання фінансового потенціалу промислового підприємства. *Вісник КрНУ імені Михайла Остроградського*. 2014. Вип. 6(77). С. 124–129
- Павлова В.А. Конкурентоспроможність підприємства: оцінка та стратегія забезпечення. Донецьк : ДУЕП, 2006. 276 с.
- Портер М. Конкуренція. Москва : Вільямс, 2000. 495 с.
- Сідун В.А., Пономарьова Ю.В. Економіка підприємства. Київ : Центр навчальної літератури, 2003. 436 с.
- Фурманюк О.Л., Тартачник М.О. Управління конкурентоспроможністю підприємства. Ірпінь : Нац. Академія ДПС України, 2003. 114 с.
- Челурной И.П. Конкурентоспособность продовольственных товаров. Москва : Маркетинг, 2002. 120 с.
- Components of the economic entities potential by types of economic activities in the system of socio-economic development of regions / V. Babayev et al. *Organizational-economic mechanism of management innovative development of economic entities* : collective monograph / edited by M. Bezpartochnyi, in 3 Vol. Higher School of Social and Economics. Przeworsk : WSSG, 2019. Vol. 2. 400 p.
- Yesina V., Rudachenko O. Forecasting trends for development of Ukrainian enterprises of spheres in municipal services in modern conditions. *Social and legal aspects of the development of civil society institutions* : collective monograph. Part I. Warsaw : BMT Erida Sp.z o.o., 2019. 536 p.
- the competitiveness of services in a retail chain] *Marketing v Rossii i za rubezhom*. 2004. № 3(41). S. 93–107. (in Russian)
- Ivanov Yu.B. *Konkurentosposobnost' predpriyatiya: otsenka, diagnostika, strategiya* [Competitiveness of an enterprise: evaluation, diagnostics, strategy]. Koll. avtorov. Khar'kov: IZD-VO KhNEU, 2004. 256 s. (in Russian)
- Zhdan O.M. *Ekonomichne obhruntuvannia terminu «potentsial pidpriemstva»* [Economic justification of the term "enterprise potential"] *Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy*. 2010. Vyp. 20.3. S. 139–142. (in Ukrainian)
- Zav'yalov P. S. *Marketing v skhemakh, risunkakh, tablitsakh* [Marketing in schemes, figures, tables.] Moskva: INFRA-Moskva, 2000. 496 s. (in Russian)
- Zelenska M. O. *Pidkhody do formuvannia ta strukturyzatsii potentsialu pidpriemstva*. [Approaches to the formation and structuring of enterprise potential] *Ekonomichnyi visn.: zb. nauk. prats*. 2011. # 8. S. 219–224. (in Ukrainian)
- Maslak O.I. *Osoblyvosti otsiniuvannia finansovoho potentsialu promyslovoho pidpriemstva*. [Features of assessing the financial potential of an industrial enterprise]. *Visnyk KrNU imeni Mykhaila Ostrohradskoho*. 2014. Vypusk 6(77). S. 124–129. (in Ukrainian)
- Pavlova V.A. *Konkurentospromozhnist pidpriemstva: otsinka ta stratehiia zabezpechennia* [Competitiveness of the enterprise: assessment and support strategy]. Donetsk: Vyd-vo DUEP, 2006. 276 s. (in Ukrainian)
- Porter M. *Konkurentsiya* [Competition]. Moskva: Izdatel'skiy dom "Vil'yame", 2000. 495 s. (in Russian)
- Sidun V.A., Ponomarova Yu.V. *Ekonomika pidpriemstva*. [Business Economics]. K.: Tsentri navchalnoi literatury, 2003. 436 s. (in Ukrainian)
- Furmaniuk O.L., Tartachnyk M.O. *Upravlinnia konkurentospromozhnistiu pidpriemstva* [Enterprise competitiveness management]. Irpin: Nats. Akademiia DPS Ukrainy, 2003. 114 s. (in Ukrainian)
- Chepurmoy I.P. *Konkurentosposobnost' prodovol'stvennykh tovarov*. [The competitiveness of food products.] Moskva: Izdatel'sko-knigotorgovy tsestr "Marketing", 2002. 120 s. (in Russian)
- Components of the economic entities potential by types of economic activities in the system of socio-economic development of regions. Babayev V., Sukhonos M., Dymchenko O., Yesina V., Rudachenko O. *Organizational-economic mechanism of management innovative development of economic entities: collective monograph*. edited by M. Bezpartochnyi, in 3 Vol. Higher School of Social and Economics. Przeworsk: WSSG, 2019. Vol. 2. 400 p. (in English)
- Forecasting trends for development of Ukrainian enterprises of spheres in municipal services in modern conditions. Valeriya Yesina, Olga Rudachenko. *Social and legal aspects of the development of civil society institutions: collective monograph*. Part I. Warsaw: BMT Erida Sp.z o.o., 2019. 536 p. (in English)

REFERENCES:

- Belinsjka O.V. *Sutnistj finansovogo potentsialu pidpriemstva* [The essence of the financial potential of the enterprise]. O.V. Belinsjka. *Visnyk KhNU. Ekonomichni nauky*. 2014. # 4. S. 267–274. (in Ukrainian)
- Dzakhmishcheva I.Sh. *Metodika otsenki konkurentosposobnosti uslug v roznichnoy torgovoy seti* [Methodology for assessing